

ELS SETANTA-CINC ANYS DE LA SOCIETAT CATALANA DE BIOLOGIA

Oriol Casassas

Conferència pronunciada per l'antic president de la Societat Catalana de Biologia, a l'Auditori del Laboratori Municipal de Barcelona, amb motiu de la sessió extraordinària commemorativa del setanta-cinquè aniversari de la Societat.

El dia 14 de desembre de 1912 —ara ha fet setanta-cinc anys— la Societat de Biologia es reunia per primera vegada en aquest mateix edifici, el Laboratori Bacteriològic Municipal. En aquella Sessió inicial foren presentades quatre notes: «Antianafilàxia en l'anafilàxia inversa», per Ramon Turró i Pere González, «Aislamiento del enterococo por los medios glucosados», per Pere González i Caietà Lòpez, «Estudi globular de la sang de les ferides ante i postmortem» per Lluís Verdera, i «L'electrocardiograma en el ritme nodal per les sals d'estronci», per August Pi i Sunyer i Jesús Maria Bellido.

Aquest és el fet que avui commemorem, el fet que avui ens aplega. Si volem valorar-lo com es mereix —és el procediment universal per a qualsevol valoració històrica— ens és imprescindible de dibuixar —encara que sigui només amb quatre ratlles— l'època del país.

Per exemple, els estudis de Ciències Naturals a la Universitat de Barcelona no foren establerts fins el 16 de setembre de 1910. Sembla que el professor Odon de Buen —soci d'honor de la Societat de Biologia des del primer dia— va tenir una participació decisiva en la promulgació de la RO que els establia i, llastimosament, no arribà a veure'n els resultats, ja que per les seves idees evolucionistes fou excomunicat —aleshores el bisbe de Barcelona era el cardenal Cassanyes— i traslladat d'universitat.

Per exemple, a la Facultat de Medicina, l'ensenyament continuava essent majoritàriament retòric —com vint-i-cinc anys enrere, quan aquells estudiants disconformes amb la rutina i la ineficàcia crearen el germen de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques— i els alumnes que volien aprendre bacteriologia o histologia normal o patològica, o anàlisi química aplicada a la clínica, havien d'assistir als

cursos que, sota la direcció de Turró, Barraquer, Oliver i Rodés, etc., organitzava l'Acadèmia de Ciències Mèdiques.

I, per exemple, a la classe de fisiologia, segons la descripció d'Aiguader i Miró, «els estudiants, abusant de la sordesa i miopia del professor, movíem un rebombori de mil demonis, conversàvem, jugàvem a cartes, al dòmino, als escacs, mentre altres aprofitaven qualsevulla paragrafada retòrica del professor per a aplaudir estrepitosament». Mentrestant, no hi hagué Càtedra d'Oftalmologia fins el 1914 —Josep A. Barraquer—, de Malalties de la Pell fins el 1915 —Jaume Peyrí— i de Psiquiatria fins el 1933.

En aquest marc tan poc propici, comença a fer camí la Societat de Biologia, com a filial —la primera— de l'Institut d'Estudis Catalans. Enric Prat de la Riba, diputat provincial des de 1905, és elegit president de la Diputació de Barcelona el 24 d'abril de 1907. Encara no havien transcorregut dos mesos —el 18 de juny—, era creat l'Institut d'Estudis Catalans, amb la funció primordial de «la superior investigació científica, principalment de tots els elements de la cultura catalana». Els homes als quals fou encarregada la funció, sota la presidència d'Antoni Rubió i Lluch, eren tots historiadors i, per aquesta raó, foren creades dues noves branques —14 de febrer de 1911—: la Secció Filològica i la Secció de Ciències que, amb la inicial —la Secció Històrico-Arqueològica— constituïren durant molts anys l'estructura de l'Institut.

Les persones designades per a la Secció de Ciències foren Miguel Arcàngel Fargas, ginecòleg, professor de la Facultat de Medicina; August Pi i Sunyer, fisiòleg; Esteve Terrades, físic i matemàtic; Ramon Turró, biòleg; Pere Corominas, economista; Josep Maria Bofill i Pichot, metge i entomòleg; i Eugeni d'Ors, filòsof. La diversitat de les especialitats dels membres de la Secció feia impossible l'aprofundiment en una disciplina concreta i, per aquest motiu, fou iniciada la compleció del camp d'acció de l'Institut amb la creació de societats filials. La primera —com hem dit— fou la Societat de Biologia de Barcelona, que tingué com a primer president August Pi i Sunyer.

August Pi i Sunyer, Turró, Pere Gonzàlez, Bofill i Pichot, Leandre Cervera, Rosend Carrasco i Formiguera, Jesús Bellido, etc.; els homes de la Societat de Biologia, a partir del dia 14 de desembre de fa setanta-cinc anys, tenien ja —com ja ha estat dit— «l'autèntic casal dels investigadors i els científics catalans», el lloc de reunió i de debat, el focus que —comptant amb dos instruments de treball eficients, el Laboratori Microbiològic Municipal i l'Escola de Fisiologia de Pi i Sunyer— irradiava la producció científica de casa nostra: mitjançant les sessions periòdiques, els cursos, els contactes freqüents amb científics estrangers i la immediata publicació dels *Treballs*, una selecció dels quals la Société de Biologie de París accedí d'incloure regularment en les seves *Actes*.

Permeteu-me, però, d'observar que si mirem de penetrar en el món de les causes profundes i si ens atenem a la contundència dels esdeveniments que seguiren, hauríem de concloure que els homes de la Societat de Biologia no eren —essencialment— uns científics: per damunt de la *circumstància* de la respectiva activitat, eren uns ciutadans, decidits —amb llur treball, per mitjà de llur treball—

a contribuir a l'enaltiment i a la dignificació del seu poble, que massa temps havia viscut la grisor provinciana que esterilitza i atordeix.

August Pi i Sunyer, en una Sessió commemorativa del desè aniversari de la Societat, que tingué lloc a la Sala dels Consellers de la Mancomunitat de Catalunya, digué:

«En iniciar-se els treballs per la constitució de la nostra Societat de Biologia, veus adverses s'aixecaren, nombroses i plenes de convenciment, fins dels nostres rengles mateixos.

»[...]Potser que sí que hi hagué una imprudent impulsió en portar a realitat els nostres projectes. Però voluntariosament, tossudament, forçadament, l'obra fou posada en marxa. I heu's ací aquest vespre, que celebrem el desenari de la nostra Societat.

»[...]I avui ens commou no l'obra complida —obra que no ens satisfà de tot, no—, ens commou avui la consolidació de l'esperança, la seguretat de la continuació.

»[...]No hem de fer retret a les generacions que ens precediren, lliurades, per l'afebliment de la raça, a una tasca de descatalanització que feu perillar fins nostra existència nacional [...] Hi ha molt i molt a treballar encara per fer una digna Catalunya.

»[...]que l'impuls no s'extingeixi entre nosaltres. Fou primer una flama petita i incerta, pàl·lida i vacil·lant, amb ella havem arborat després una lluminària; potser serà més tard una foguera. Que el foc de l'esperit passi flamejant als nostres fills i més enllà, a les generacions llunyanes [...]

Quan la Societat complí vint anys, August Pi i Sunyer, en una Sessió del 14 de desembre de 1932, enumerava els resultats obtinguts: en vint anys, cinc-centes tretze comunicacions, recollides la majoria en catorze volums publicats. «Ningú no dubtarà», digué, «que, sense la fundació de la Societat de Biologia, bona part d'aquests treballs no s'haurien produït». La Societat «ha provocat una florida d'investigacions originals i ha donat a la nostra producció científica un to de serietat que li mancava». «Ha promogut la necessitat de la informació de primera mà i el coneixement directe de la bibliografia internacional.»

A aquesta informació de primera mà que esmenta August Pi i Sunyer, hi contribuïren els cursos dictats per professors forasters: Gustavo Pittaluga, Gregorio Marañón, Juan Negrín, Del Río Hortega, Gley —del Collège de France—, Calmette —de l'Institut Pasteur—, Cannon —de Boston—, Cruz Coke —de Santiago de Xile—, Houssay —de Buenos Aires—, Gallavardin —de Lió—, etc. I hi contribuïren també les estades en universitats europees o americanes dels joves membres de la Societat: Dalmau, Carrasco, Duran Reynals, Jaume Pi-Sunyer i Bayo, Cèsar Pi-Sunyer i Bayo, etc.

I també —inevitablement— amb paraules d'August Pi i Sunyer, dites aquestes en la Sessió commemorativa del vint-i-cinquè aniversari de la Societat, l'any 1937, «sota la pressió d'una guerra cruel que ens ha estat imposada», unes frases amb valor de síntesi del camí recorregut i de la voluntat de prosseguir-lo:

«La Societat de Biologia ha arribat al quart de segle de vida. No certament sense vicissituds [...] començà ben humilment. Uns pocs homes interessats en el conreu de les

ciències biològiques pures ens aplegàrem [...]. Hem contribuït a fer seriosa la recerca a Catalunya i això no ha estat aconseguit, certament, sense esforç. [...] la dificultat major no es troba en la impulsió original ni en l'entusiasme d'un moment, sinó en la tensió constant continguda, però que no defalleix. La vida de la Societat de Biologia ha estat una continuïtat, que voldríem ben duradora encara, no ja per obra nostra —pròxima a declinar—, sinó per obra dels nostres continuadors, els joves. A ells va el meu crit! En ells tota l'esperança.»

Tot i els dies tenebrosos de la Guerra, la Societat efectuà sessions —poques— els anys 1937 i 1938, i aquest any —el 38— publicà el volum XVII dels seus *Treballs*, en el qual eren aplegades les comunicacions presentades en les sessions del 1935.

Però la guerra acabà amb la victòria d'una força convençuda que —segons confessa el *Boletín Oficial del Estado* del dia 8 d'abril de 1938— «la entrada [...] en territorio catalán [...] devuelve a aquellas provincias el honor de ser gobernadas en pie de igualdad con sus hermanas del resto de España». I aquest «honor» significà l'exili de bona part dels homes de l'Institut i del homes de la Societat de Biologia: August Pi i Sunyer i els seus fills Jaume i Cèsar Pi-Sunyer i Bayo, Jesús Bellido, Joaquim i Antoni Trias i Pujol, Rossend Carrasco i Formiguera, Emili Mira, Jaume Aiguader i Miró, etc. I fou duta a terme la persecució i l'anul·lació de les institucions catalanes i la persecució de la llengua. Cal només recordar que l'activitat editorial en català fou radicalment prohibida, que els llibres catalans desaparegueren totalment de les llibreries i que, com a exemple de l'actitud furibunda dels vencedors, quan uns estudiants decidiren de commemorar l'any 1945 el centenari de mossèn Cinto Verdaguer —de mossèn Cinto!—, per altra banda totalment silenciats en els mitjans informatius i els cenacles del règim governant, ho hagueren de fer en la més absoluta de les clandestinitats i amb el risc corresponent.

Del passat de Catalunya no era lícit guardar-ne ni el record. I amb aquesta pèrfida intenció, el volum XVII dels *Treballs de la Societat de Biologia de Barcelona* fou destruït pels sequaços nouvinguts abans d'ésser posat en circulació.

Si faig aquestes precisions no és pas, fent meva una expressió de Josep Alsina i Bofill dita en l'homenatge a Pere Babot, «per pur masoquisme», sinó per explicar el silenci de la Societat en els gairebé vint-i-cinc anys que seguiren. Els socis de la Societat dispersats en un exili llunyà, d'altres —com el president d'aleshores, Leandre Cervera— reclosos en un exili interior, l'Institut d'Estudis Catalans desposseït dels locals i de la biblioteca...

Sort n'hi hagué que la federació d'acadèmies científiques de caràcter nacional creada l'any 1919 amb el nom d'*Union Académique Internationale*, amb seu permanent a Brusselles, acabada de crear havia admès l'Institut d'Estudis Catalans. I l'Institut, en la negra nit, coratjosament, calladament, sense cap ostentació, corregué l'aventura de reconstituir-se i de reprendre les seves tasques. Coll i Alentorn, d'aquesta època, diu:

«[...]l'ombra de la Unió Acadèmica Internacional planejava protectora damunt l'Institut i explica que aquest, enmig de greus dificultats, pogué mantenir una situació que, a primer cop d'ull, semblava insostenible.»

Una situació que, de veritat, hauria estat insostenible si no hagués estat per l'abnegada i heroica disposició de Ramon Aramon i Serra, el secretari de l'Institut: moltes governatives, instal·lació més que precària en un recambró de l'Editorial Pedagògica, a la Gran Via, davant de la Universitat; interrogatoris policíacs i suspensió d'actes —l'any 1959, per exemple, la Festa anual fou suspesa, i la guerra feia vint anys que havia acabat.

Cada moviment era un acte de valentia. Que, com digué Carles Riba en el discurs de la festa anual de 1957 —la Festa del Cinquantenari de l'Institut—, «el límit singular que tot un Estat posa a la vida d'una llengua apareix als ulls de tothom com la més greu ofensa a la llibertat i a la dignitat del grup humà que l'ha creada». I més endavant: «Hem rebut i hem de transmetre. [...] No era precisament la cara que importava de salvar, sinó l'honor: —fins, si calgués, amb la cara desfeta. I no hi ha honor sense lleialtat a les comandes que han donat vida, com no hi ha ciència sense consciència —vull dir ara, sense consciència moral.»

En aquesta circumstància tan adversa, la represa d'activitats de la Societat de Biologia fou laboriosa. El dia 12 d'abril de 1954, en ocasió d'una estada a Barcelona del professor d'Oxford Josep Trueta, fou organitzada una sessió a la llar de Josep Puig i Calafalch, al carrer de Provença, 231, en la qual l'illustre professor parlà del «Criteri modern sobre l'epidemiologia i la patogènia de la poliomièlitis». La sessió —feta ben bé contravenint la legalitat del moment— fou dirigida per Leandre Cervera, que, en qualitat de president de la Societat —«president esporuguit», com ell mateix s'adjectivà en el seu parlament— digué uns mots i recordà els desapareguts entre els socis honoraris, numeraris i corresponents: una llarga llista. I es referí als membres absents, en exili, que «tenen encara ací llur esperit i que esperem de veure reintegrats materialment un dia a les tasques circumstancialment col·lapsades».

La sessió hauria pogut significar la represa, però no fou així. Encara passaren anys. Unes reunions a casa d'Agustí Marí i Guinart, amb l'èstímul de Ramon Aramon i l'esperó de Pere Babot. I a més, reunions, ara al voltant de Josep Alsina i Bofill.

Dels membres de la primera època, d'abans de la guerra, encara en vivien trenta-un, però més de la meitat treballaven fora de la nostra terra i, dels presents, uns per unes malmeses condicions físiques i alguns per la seva contemporització amb la circumstància establerta, eren pocs, molt pocs, els que podien aportar una col·laboració activa. «Calia eixamplar la base», com ha escrit el doctor Alsina. Però calia fer-ho amb una extrema cautela, que un pas en fals hauria pogut desbaratar el projecte. Alsina i Bofill i Pere Babot, amb aquesta imprescindible extrema cautela, establiren contactes, procuraren dissipar les aprensions i les desesmes. I així, entre la darrerria de 1961 i el gener de 1962, l'organització es consolidà i el 14 de febrer de 1962, al lloc de treball de Conrad Xalabarder, als Dispensaris Blancs del passeig de Sant Joan, tingué lloc la represa de les activitats de la Societat, ara amb el nom —més d'acord amb el de les altres filials de l'Institut— de *Societat Catalana de Biologia*. Pere Gabarró hi parlà de «El creixement epitelial cutani i les seves aplicacions clíniques» i Conrad Xalabarder, «Sobre nous aspectes de la sexualitat bacteriana».

Són les comunicacions que encapçalen el volum XVIII dels *Treballs*, aparegut el maig de 1963, volum que dóna testimoni del martiri de l'anterior, el XVII.

Aquell 14 de febrer la Societat repregué les activitats; però, al marge del valor científic de les comunicacions presentades, fórem molts els que tinguérem la vivíssima i benaurada sensació que no tot estava perdut i que —apassionadament, però també ben racionalment— podíem establir projectes basats en l'esperança.

Aquell mateix any es complia el cinquantenari de la creació de la Societat. I el 15 de desembre —els dies de l'aniversari— la Societat es reunia en una Sessió monogràfica —una nova modalitat d'activitat— que fou batejada amb el nom de *Colloqui*. Aquest primer Colloqui versà sobre el colesterol i les seves connotacions biològiques i patològiques, en les aportacions de Puig Muset, Ramon Casares, Josep Laporte i Ignasi Balaguer i Vintró.

I després? Després va començar la història dels nostres dies que molts de nosaltres —espectadors o modestos actors— hem seguit pas a pas.

Antoni Rubió i Lluch, el primer president de l'Institut, un dia va dir:

«Tota llengua que només sigui conreada literàriament, esdevé un dialecte artificial i acadèmic que a la llarga ha de desaparèixer. Si ha de viure, cal que es trempi i s'enrobusteixi amb tots els vocabularis tècnics; que bategui, en una paraula, amb el ritme harmoniós i total de la ciència i de la vida.»

Així doncs, la Societat Catalana de Biologia, des de la represa, sempre i permanentment, ho ha entès ben bé així. I l'any 62 cuità a crear una Comissió Lexicogràfica i després formà part d'una Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències, amb altres societats i institucions, i en bona mesura ha contribuït a salvar els mots. Que són l'essència.

I després, algú recordà la paràbola de la mata de jonc, que ni els més forts podien rompre.

I la Societat Catalana de Biologia, des de la represa, ben sabuda la lliçó de la paràbola, ha fet sessions pertot, amunt i avall d'aquest entranyable país que va de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó. I ha contribuït de manera decisiva, des del 76 fins avui mateix, al restabliment dels Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana. Que són mata de jonc.

I després, algú va dir —ben bé a tall d'exemple— que de les tropes imperials que saquejaren Roma i les ciutats toscanes, avui només se'n guarda un trist i vergonyós record i, per contra, el delicat país de Miquel Àngel, de Lleó Batista Alberti, de Pico de la Miràndola, que sofrí l'investida i —sense atuíment— féu de la cultura la seva força, avui encara mou a respecte i admiració, i si, de nosaltres, algun aspecte és digne d'una valoració elogiosa en el misteriós origen de les causes, potser ho devem al lluminós Renaixement d'aquell delicat país, el petit país que féu de la cultura la seva grandesa.

I la Societat Catalana de Biologia ha afavorit, ha estimulat, ha incitat, d'una banda, la creació de Seccions Especialitzades —que avui ja són onze— i, d'una altra, els contactes amb les institucions properes, com la Institució Catalana d'Història Natural o l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, convençuda —la Societat— que «si el

saber és una fruïció, el saber és també la força», tal i com un dia digué el seu primer president August Pi i Sunyer.

August Pi i Sunyer, que un dia digué:

«[...]els joves. A ells va el meu crit! En ells tota la esperança.»

I la Societat Catalana de Biologia, des de la represa, no volgué privar-se de l'entusiasme dels joves, els estudiants, i de llur activa col·laboració. Que els joves són la inquietud, la sana crítica i la garantia de la continuïtat.

Aquesta és la història; aquests són els mèrits —els modestos mèrits, si voleu— i les contribucions a l'empresa comuna. Els documents i els testimonis poden argumentar-ho sòlidament, irrefutablement. La Societat Catalana de Biologia, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, no és una curiositat de museu. La Societat Catalana de Biologia —com l'Institut, és clar— en el camp de la dignificació de la llengua, en el camp de la revitalització de la consciència col·lectiva, en el de l'estímul de la nostra ciència i l'increment consecutiu de la consideració merescuda, en el de l'establiment i la consolidació dels ponts de diàleg; la Societat continua essent una plataforma de treball imprescindible, íntegrament, cada dia i de cap a peus imprescindible. Si volem —és clar— que pertànyer a una comunitat concreta vulgui dir alguna cosa. Que pertànyer a una comunitat concreta —tan ben relacionada amb d'altres com convingui— tingui algun sentit. El president de l'Institut, fa unes setmanes, advertia que la incomprensió dels responsables pot fer que la Casa de la Convalescència —l'estatge actual de l'Institut— es converteixi en el seu panteó funerari. Em sembla que els biòlegs encara podríem advertir més: que en cap organisme —i potser semblantment ocorre en els pobles— la pèrdua de vitalitat o la mort d'una part essencial és un accident trivial; ben al contrari, comporta un risc vital per a la totalitat de l'organisme.

Si volem que pertànyer a una comunitat concreta vulgui dir alguna cosa, hem de procurar —per tots els mitjans— la comprensió dels responsables, hem de reclamar la comprensió dels responsables. Si volem i si els responsables d'avui volen —com dels homes de la Societat de Biologia de l'any 12, dels homes de l'Institut i dels homes de la responsabilitat de fa setanta-cinc anys— que, un dia —com d'ells— en siguin dites, devotament, paraules d'elogi i de gratitud. I siguin tinguts —com ells— com a exemple d'homes d'una comunitat concreta.